

Despre contractul social

sau

Principiile dreptului politic

de J. J. Rousseau,

cetățean al Genevei

Traducere, ediție îngrijită și
studiu introductiv de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX

CUPRINS

<i>Le mal terrible de la corruption</i> (prefață de Lucian Pricop)....	7
<i>Notă asupra ediției</i>	17
Despre contractul social sau Principiile dreptului politic...	19
Avertisment	20
Cartea întâi	21
Cartea a doua.....	44
Cartea a treia	76
Cartea a patra	124

Le mal terrible de la corruption

Despre contractul social („un fragment“¹ – suntem avertizați într-un text pe care Jean-Jacques Rousseau îl adresează cititorilor – dintr-o lucrare mai întinsă și abandonată, *Instituțiile politice*) s-a spus în repetate rânduri că are statutul unui „manual de drept politic“. Unul dintre argumentele cu un grad mare de evidență este chiar subtitlul: *Principiile dreptului politic*. De fapt, apariția din 1762 a lucrării² (suspect de concisă, cel puțin în raport cu expectațiile publicului din secolul al XVIII-lea de la cărțile de științe ale guvernării, existând precedente mult mai impunătoare, precum cele ale lui Grotius, Pufendorf, Hobbes, Locke, Montesquieu etc.) nu prevestea efectul catalitic asupra gândirii politice universale. Dincolo de caracterul său normativ – așa operează mai toate studiile de acest tip până la eseurile politice ale modernilor și mai ales ale postmodernilor³ –, *Despre*

¹ În „Avertismentul“ la *Despre contractul social*, Jean-Jacques Rousseau se justifică în fața cititorilor, precizând că „dintre părțile care se puteau extrage din ceea ce alcătuisem, aceasta este cea mai de seamă și, mi s-a părut, cea mai puțin nedemnă de a fi oferită publicului“.

² Tot studiul pleacă de la întrebarea „Trebuie să negăm civilizația și să ne întoarcem la starea naturală?“, formulată în spirit ironic de Voltaire; Rousseau răspunde cu un „studiu“ care, în redactarea finală, devine un mic tratat asupra „principiilor de drept public“, tipărit la Amsterdam, în 1762, cu titlul *Du Contrat social ou Principes du droit politique*.

³ În *La Trahison des Clercs*, Grasset, 1927, Julien Benda acuza accentuarea unilaterală a istoriei aristocrate a ideilor (mari opere sau doctrine) în defavoarea istoriei democratice a ideilor, care ar favoriza vulgarizarea primelor atât prin mediile cultivate și, mai apoi, prin ansamblul opiniei publice. Printr-o inferență, ideile politice s-ar găsi în gândirea colectivă a grupurilor mari de oameni și nu doar în mințile unor gânditori incontestabili.

contractul social este un demers asumat de filosofie politică. Rousseau își precizează terenul de filosofare cu metodă: „Eu cercetez dreptul și raționalul și nu discut despre fapte“ declară în *Manuscrisul de la Geneva*⁴. Ceea ce va rezulta este chiar un set de principii abstracte și universale ale dreptului politic, principii cu caracter absolut. În ce fel aplicabile? Prin instituirea unui contract social.

În *Scrisoare către marchizul de Mirabeau*, Rousseau diagnostichează „marea problemă a politicii“: „A se găsi o formă de guvernământ care să pună legea în slujba omului“⁵, având în vedere că legea este, în concepția sa, emanația suveranului, adică a poporului, expresia „voinței generale“. Până în 1762, J.-J. Rousseau elaborase și publicase *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni* (1755), rezultat al unei prelegeri din anul precedent (1754), cu ocazia participării la un concurs organizat de Academia din Dijon. Miza era explicarea originii inegalităților, care ar avea la bază exclusiv apariția proprietății private. Rousseau prefigurează în *Discurs...* ideea „stării naturale“ și ideea „contractului social“, care circulau în filosofia socială a timpului. După Rousseau, societatea înregistrează trei stadii de evoluție cronologică: starea naturală; constituirea primelor societăți omenești; apariția societăților omenești bazate pe proprietatea privată. Ideea „stării naturale“ îndeplinește o anumită funcție teoretică: ea oferă baza pe care se întemeiază explicația genetică a vieții sociale. Rousseau este conștient de caracterul ipotetic al acestei idei: „starea naturală“ este o supoziție necesară pentru a explica situația actuală a omului și nicidecum un fapt istoric propriu-zis. Pentru el, ideea stării naturale are un sens mai mult logic și metodologic decât empiric, iar proprietatea privată nu (mai) este privită ca un dat natural, ci ca un produs istoric. Statul însuși este o rezultantă a proprietății private, fiind opera celor bogați, mai precis asigurarea, printr-un contract de înșelăciune a proprietăților acestora. Într-o manieră dialectică și raționalistă, Rousseau conchide că nefericirea omului nu se datorează naturii lucrurilor, ci unor cauze sociale și politice. Așadar, este posibilă și

⁴ Prima versiune a *Du Contrat social*, numită *Manuscrit de Genève* [*Manuscrisul de la Geneva*], a fost scrisă probabil în perioada 1756 – 1758 și se dorea un eseu asupra formării statului.

⁵ Este vorba despre scrisoarea din 26 iulie 1767, în care Rousseau își declară intențiile. În original: „trouver une forme de gouvernement qui mette la loi au-dessus de l’homme“.

necesară, spune Rousseau, o reconstrucție a lumii care să-l facă pe om fericit și liber. Demers condiționat de înlocuirea contractului de înșelăciune cu adevăratul contract social.

Ideile lui Rousseau sunt contemporane cu trei tendințe de gândire: școala dreptului natural, școala monarhică și doctrina teologică a dreptului divin. Prima școală susținea că suveranitatea își are originea în popor și nu în dreptul patern sau în dreptul divin; printr-un contract, poporul a făcut un transfer de putere dinspre sine spre cei care guvernează. Iar, prin natura acestui pact, obligațiile sunt asumate de ambele părți. Se prezuma astfel că, prin naștere, oamenii sunt independenți și egali și că nimeni nu a primit de la Dumnezeu sau de la natură vreo autoritate asupra celorlalți. Gândirea politică a lui Rousseau este originată în școala dreptului natural, dar orientarea sa explicită este paradoxal în contra exponenților acesteia. Elementul inovator ține de schimbarea esenței suveranității dinspre natură înspre voință generală, care nu e doar suma voințelor individuale ale cetățenilor. În consecință, suveranitatea nu poate fi înstrăinată vreodată și este indivizibilă. Critica lui Rousseau, care idează polemic, vizează tocmai acest principiu, care acceptă angajamentul unui popor care învoiește să-și înstrăineze suveranitatea. Pentru gânditorul iluminist, caracterul inalienabil al suveranității este conferit doar de decizia corpului națiunii neputând fi atributul exercițiului unui individ sau a câtorva. Distanța între suveranitate și dreptul de proprietate este dublată de identificarea, sub raportul esenței, a suveranității cu libertatea individului, pentru că – spune Rousseau – „omul s-a născut liber”⁶. Printr-o generalizare simplă, „libertatea tuturor este o consecință a naturii omului”⁷, care se repercutează normativ și individual: „Paza propriei vieți este cea dintâi lege a omului, iar cele dintâi griji trebuie să le poarte persoanei sale”⁸, prin mijloace selectate rațional.

Cons substanțială calității de om, libertatea este nenegociabilă și neînstrăinabilă, pentru că renunțarea la libertatea proprie coincide cu „renunțarea la calitatea ta de om, la drepturile și chiar la datoriile

⁶ *Despre contractul social*, „Cartea întâi. Capitolul I, Subiectul cărții întâi”, Editura Cartex, București, p. 23.

⁷ *Idem*, „Cartea întâi. Capitolul II, *Despre cele dintâi societăți*”, p. 24.

⁸ *Ibidem*.

umane“.⁹ Tot astfel, un popor care-și înstrăinează suveranitatea „pierde calitatea sa de popor“ și astfel se dizolvă, pentru a deveni o mulțime informă. O distincție similară este reperabilă și la Hobbes, care opunea *civitas* lui *multitudo dissoluta*¹⁰, în vreme ce gânditorul francez condamnă la desființare corpul politic în momentul în care se solvește poporul. Pentru Hobbes, un popor care alege un rege se dizolvă după acest act; el încetează de a fi o persoană publică și devine o mulțime confuză, căci unitatea și calitatea sa de popor nu rezultă decât din suveranitatea de care s-a deposedat. Pentru același Hobbes, însă, statul supraviețuiește după dizolvarea poporului, pentru că suveranitatea poporului se va transfera în întregime asupra persoanei regelui. Pentru a se împlini dizolvarea statului trebuie îndeplinită, după Rousseau, cel puțin una dintre condiții: „În primul rând, când guvernământul nu mai conduce statul după legi, ci își asumă puterea suverană“, caz în care schimbarea survine asupra statului și nu asupra guvernării, „statul mare“ fiind înlocuit cu o autoritate discreționară. Se rupe astfel pactul social, ceea ce ar contraveni logicii naturale; „al doilea, atunci când membrii guvernământului își asumă în mod separat puterea pe care nu trebuie s-o exercite decât în corp,“ ceea ce ar suprapune principiul cu magistrații.¹¹

La Rousseau, un popor nu este liber decât atunci când își manifestă voința proprie, iar suveranitatea trebuie exercitată doar de către popor. Reprezentanții aleși să exercite în locul sau în numele poporului suveranitatea sunt simbolul unei abdicări a acestuia, pentru că sub un guvernământ reprezentativ poporul nu-și manifestă voința decât în momentul în care își alege deputații. Pe întreaga durată a legislaturii el rămâne supus adunării pe care a ales-o: „Suveranitatea nu poate fi reprezentată din același motiv pentru care nu poate fi înstrăinată; ea există esențialmente numai în voința generală, iar voința generală nu se reprezintă: ea este fie una și aceeași, fie este alta, linie de mijloc nu există. Deputații poporului nu sunt și nici nu pot fi, deci, reprezentanții

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Hobbes utilizează această opoziție atât în *Leviathan (Leviathan, or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth, Ecclesiasticall and Civil, 1651)*, cât și în *Elements of Law, Natural and Politic (1640)*.

¹¹ *Despre contractul social*, „Cartea a treia. Capitolul X, *Abuzurile guvernământului și despre tendința spre degenerare*“, ed. cit., p. 106.

acelei voințe; ei nu sunt decât delegații săi și nu pot să hotărască nimic în mod definitiv.¹² Avem de-a face cu un refuz al principiilor regimului reprezentativ, parlamentul nefiind, pentru Rousseau, decât o voință particulară (prin raport cu voința generală, aparținând întregii națiuni). Democrația directă pe care o proclamă utopic este singura capabilă să satisfacă exigențele unei democrații pure. O opțiune explicabilă dacă refacem contextul istoric, o vreme în care democrația nu exista nici în fapte, nici în idei. Conștient că sistemul pe care-l idealizează este adoptabil doar de statele mici (de anvergura polisurilor din Antichitate), revine cu soluții mai aplicabile, precum cea polonă, din *Considerații asupra guvernământului Poloniei*¹³. În practică, Rousseau este ceva mai concesiv cu sistemul reprezentativ, condiționându-l cu reînnoirea permanentă a reprezentanților poporului (pentru a se evita astfel „le mal terrible de la corruption”¹⁴). Deputații nu vor putea fi altceva decât purtătorii de cuvânt ai poporului care i-a ales.

Rousseau nu crede în posibilitatea echilibrării reale a puterilor, ridicându-se împotriva împărțirii suveranității în forță și voință, în puterea legiuitoare și cea executivă, justificând eroarea unei astfel de separații prin faptul că sunt considerate părți ale acestei autorități ceea ce sunt doar rezultante ale ei. Teza suveranității indivizibile este susținută și de alți „absoluțiști”, precum Hobbes¹⁵ și Pufendorf¹⁶, care se opun gândirii liberale. Diferențele sunt însă semnificative: Hobbes susținea că suveranitatea este indivizibilă pentru că exercițiul unora dintre drepturile care o compun este legat de posesiunea tuturor celorlalte și, în consecință, nu pot fi date în mâini separate fără ca aceste drepturi să se distrugă și să se anuleze reciproc; pentru Rousseau, suveranitatea este una, este simplă și deci nu poate fi considerată ca

¹² *Idem*, „Cartea a treia. Capitolul XV, *Despre deputați sau reprezentanți*” p. 115.

¹³ Este ultima lucrare de filosofie politică a lui Rousseau, toate celelalte care urmează având un caracter autobiografic. Prima ediție apare postum, în 1782. Totuși, copii ale manuscrisului circulau din 1773.

¹⁴ Am ales această formulare și pentru titlul studiului nostru. Ținem să precizăm că, prin corupție, Rousseau înțelege o abatere de la moralitate, de la datorie.

¹⁵ Thomas Hobbes este invocat frecvent de Rousseau, cu dorința de a arăta slăbiciunile monarhiei absolute, al cărei susținător (doctrinar) era filosoful englez.

¹⁶ Samuel von Pufendorf, jurist și filosof german al dreptului natural, este cunoscut pentru concepțiile sale originale asupra societății naturale, a legii naturale, a puterii suverane.

un ansamblu decompozabil de diverse drepturi sau puteri. Suveranitatea nu este forță sau voință ci numai voința care dirijează utilizarea acestei forțe și mai exact o voință generală (adică ea trebuie să pornească de la toți pentru a se aplica tuturor). De aici se definește și statutul „obligației politice“: o lege care nu este dorită de toți ca aplicabilă tuturor nu este justă pentru că nu este lege, și invers.

În definiția legii, aluvionează tot sistemul de ecuații de determinare ale puterii: voința generală, grație generalității sale, nu se poate exprima decât prin legi. Esența suveranității fiind voința generală, puterea legislativă nu este suverană, iar toate celelalte provin din puterea legislativă și trebuie să-i fie subordonate.

Suntem într-o contradicție funciară, coincidentă cu conflictul social al politicii, pentru că teoria voinței generale ignoră dar și marchează realitatea socială. Este însă o contradicție de regăsit nu numai la Rousseau, ci și în ideea „binelui comun“, care absolutizează doar funcția socială generală a statului, ocultând-o pe cea de grup¹⁷. *Contractul social* stipulează explicit: „ceea ce generalizează voința nu-i atât numărul voturilor cât interesul comun care le leagă, pentru că, prin pactul social, fiecare se supune fără șovăire condițiilor pe care le impune celorlalți“.¹⁸ Esența suveranității fiind voința generală, ei nu-i incumbă și aplicarea legilor, care constituie o funcție distinctă de cea a exercitării suveranității. Rousseau numește această funcție guvernământ (sau administrație supremă) termen prin care desemnează atât „exercitarea legitimă a puterii executive“ cât și „un corp intermediar între supuși și suveran pentru legătura lor reciprocă, însărcinat cu aplicarea legilor și cu menținerea libertății, atât a celei civile cât și a celei politice.“¹⁹

Contemporan cu Rousseau, Montesquieu susținea că diferitele puteri ale statului trebuie separate pentru ca ele să se pondereze una pe alta, separațiunea puterilor nefiind decât un mijloc pentru limitarea

¹⁷ Pentru Aristotel, statul presupunea diferențierea indivizilor care o compun, specificarea atribuțiilor fiecăruia spre *binele comun*, cooperarea între meserii și schimbul serviciilor, împărțirea lucrului și solidaritatea economică. Scopul ultim al Statului nu era acela al autoapărării, nici apărarea, nici organizarea schimburilor de servicii, ci asigurarea justiției.

¹⁸ *Despre contractul social*, „Cartea a doua. Capitolul IV, *Despre limitele puterii suverane*“, ed. cit., p. 50.

¹⁹ *Idem*, „Cartea a treia, Capitolul I, *Despre guvernământ în general*“, p. 76.

suveranității. Suntem într-o logică opusă celei rousseauiste, în care finalitatea separației stricte între puterea legislativă și cea executivă este protejarea puterii legislative de corupție. Idealismul concepției sale îl plasează în perimetrul veacului al XVIII-lea, pentru că singura soluție posibilă este cea a legiuitorului înțelept. Ostil despotismului luminat, concede acestuia dreptul de existență (chiar dacă într-o formă camuflată), legiuitorul înțelept fiind varianta republicană a acestei forme de absolutism benevol.

Elementul tipic pentru concepția lui Rousseau îl reprezintă principiul unicității și indivizibilității puterii suverane a poporului ca unică piatră de temelie a unei autentice democrații, una din marile sale contribuții la elaborarea teoriei democrației. Rousseau insistă adesea asupra ideii că, întrucât suveranul trebuie să renunțe la exercitarea nemijlocită a puterii executive, el trebuie să păstreze asupra acestei puteri un control riguros și să-și rezerve dreptul de a o relua când va dori. Accentul pus pe stricta subordonare a guvernământului față de puterea legislativă ilustrează vizionarismul politic al lui Rousseau. O consecință directă a teoriei unicității puterii este concepția asupra raportului dintre suveran și guvernământ. Rousseau respinge teza lui Hobbes și a lui Locke după care instituirea guvernământului ar fi un contract (care ar presupune angajarea ambelor părți), insistând asupra faptului că „actul prin care se instituie guvernământul nu este un contract, ci o lege; și că depozitarii puterii executive nu sunt stăpânii poporului, ci slujbașii lui și că acesta îi poate numi sau revoca oricând vrea; că din punctul de vedere al depozitarilor nu se pune problema de a contracta, ci de a asculta; și că, în sfârșit, primind funcțiile care le sunt impuse de către stat, ei nu-și fac decât datoria de cetățeni, fără să aibă niciun fel de drept de a discuta condițiile.”²⁰ Magistrății însărcinați cu executarea legilor (inclusiv monarhii) nu sunt decât mandatarii, miniștrii poporului, „funcționarii suveranului“, „servitori retribuți“, ei nu pot acționa decât în numele lui. Trebuie deci ca puterea legislativă să controleze puterea executivă (guvernământul sau administrația), să facă în așa fel încât să o mențină în limitele funcției sale, astfel ca ea să rămână totdeauna supusă voinței generale.

²⁰ *Idem*, „Cartea a treia, Capitolul XVIII, *Mijloace de a preveni uzurpările guvernământului*“, p.121.

Când trece la analiza guvernământului, el distinge trei tipuri fundamentale, în funcție de natura suveranului: democrația, aristocrația, monarhia. Cu toată identitatea formală de limbaj cu cel al primei tipologiei cunoscute în istoria gândirii politice, clasificarea lui Rousseau are cu totul alt înțeles decât la ceilalți gânditori. Aici avem de-a face cu forme de guvernământ cu esență comună, poporul fiind în toate cazurile deținătorul puterii, întrucât, pentru Rousseau, legitim este doar sistemul politic în care poporul deține și exercită suveranitatea: democrația.

Pentru a înlătura starea de inegalitate și sclavie, el propune un nou contract social care cuprinde următoarea clauză fundamentală: individul, cu tot ce are, cu toate drepturile sale, se cedează comunității. Soluția contractului părea miraculoasă: „Găsirea unei forme de asociere care, prin forța comună, să apere și să protejeze persoana și bunurile fiecărei persoane în parte, astfel încât oricine s-ar uni cu ceilalți să nu asculte decât de sine și să rămână tot atât de liber ca mai înainte. Aceasta este problema fundamentală, pe care o rezolvă contractul social.”²¹ Scopul contractului social este asigurarea libertății, constituirea poporului suveran. Este vorba despre o înstrăinare a libertății naturale, oricând violabile, pentru a obține în schimb o libertate convențională, întotdeauna condiționată contractual. Doctrinarii liberali au văzut această condiționare a libertății de înstrăinare totală a drepturilor către comunitate drept *legitimarea sursei dictaturii și tiraniei*. În realitate, există o deosebire fundamentală între concepția liberală despre libertate, elaborată în spirit individualist și în opoziție cu statul și concepția lui Rousseau care reînvie simbolic perspectiva antică: individul nu poate fi liber decât în cetate și prin cetate, suveranitatea poporului (care se exprima și prin lege ca voință generală) fiind cea mai sigură garanție a drepturilor individuale. În aceste condiții este reabilitată ideea veche după care libertatea nu este decât supunerea față de legi, cu o clauză general-valabilă, a unei egalități de drepturi a cetățenilor, „fiecare dându-se pe de-a-ntregul de la început; condiția este aceeași pentru toți, iar condiția fiind egală pentru toți, nimeni n-are interes s-o facă să devină oneroasă pentru ceilalți”²².

²¹ *Idem*, „Cartea întâi, Capitolul VI, *Despre pactul social*“, p. 34.

²² *Ibidem*.

Egalitatea devine astfel baza libertății, dar fundamentul acestei idei este unul utopic.

Spre deosebire de ceilalți gânditori, Rousseau are meritul de a fi căutat să stabilească relația necesară dintre aceste principii, atât în plan politic cât și social. Încă în *Discurs asupra inegalității* el reclamă rolul proprietății private în geneza inegalității, care, la rândul ei, reprezintă terenul de anulare a libertății. Instrumentalizarea teoriei contractului social a construit treptat un mit Rousseau. Frecvent, conceptele forjate de gânditorul genevez au suferit grave alterări de conținut prin reformulări interesate, precum cele ale dictatorilor care au pus statul în postura de autoritate centrală, în dauna libertății individuale.²³ Un fenomen cu totul spectaculos s-a petrecut odată cu apariția mișcărilor hippie în anii '60 ai secolului XX, care-și revendică lupta împotriva constrângerilor din concepția lui Rousseau asupra societății care-l corupe pe individul bun prin naștere²⁴.

Lucian Pricop

²³ Pentru o sinteză a transferurilor dinspre Rousseau către politica secolelor al XIX-lea și XX, vezi și R. Derathé, *Jean-Jacques Rousseau et la science politique de son temps*, Paris, 1951; Martin Malia, *The Soviet Tragedy: A History of Socialism in Russia, 1917-1991*, The Free Press, New York, 1994 etc.

²⁴ Pentru o analiză recentă a reificării ideilor rousseauiste în curentul hippie, vezi și Stephen Eric Bronner, Michael Thompson, *Rational Radicalism and the Future of Politics*, University Press of Kentucky, 2006.

Notă asupra ediției

În această nouă traducere în limba română a scrierii lui Jean-Jacques Rousseau, am utilizat ediția princeps, tipărită la Amsterdam în 1762: *Du Contrat social ou Principes du droit politique*.

În elaborarea ediției de față, nu am evitat confruntarea variantei noastre cu altele anterioare, trei dintre ele fiind în circulație publică: J.-J. Rousseau, *Despre contractul social sau Principiile dreptului politic*, traducere, însoțită de un studiu introductiv de N. Dașcovici, ediția a II-a, Editura „Cartea Românească” S.A., București, 1920 (reeditată în colecția „Biblioteca ideală” a editurii Mondero, în 2007 sub îngrijirea Alexandrei Bârna); Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social*, traducere de H. H. Stahl, Introducere, comentarii și note explicative de J. L. Lecercle, Postfață de Anton Adămuț, Editura Moldova, Iași, f.a., reluată la Editura Antet, București, f.a. (bogată în lămuriri, dar aproximativă editorial) și Jean-Jacques Rousseau, *Despre contractul social sau Principiile dreptului politic*, traducere din limba franceză, studiu introductiv și note de Cătălin Avramescu, Nemira, București, 2010 (o traducere pe alocuri surprinzătoare prin necontextualizarea noțională). Demersul nostru editorial este cu atât mai curajos cu cât prestigiul acumulat în timp și multiplele reeditări ale acestor tălmăciri ne-au obligat la o exigentă analiză comparativă. Avem însă datoria de conștiință de a devoala resortul intim al acțiunii noastre: niciuna dintre edițiile *Contractului social* în limba română nu are un aparat critic coerent, iar acolo unde s-a tentat științificitatea, malpraxisul editorului a declasat travaliul intelectual al traducătorului savant (ca în cazul sociologului și antropologului Henry H. Stahl).

Pe de altă parte, ne-am folosit în descifrarea textului francez de volumul al III-lea al ediției critice publicate în colecția „Bibliothèque de la Pléiade“, Éditions Gallimard, Paris, 1964. Cei doi editori, Bernard Gagnebin și Marcel Raymond, au strâns laolaltă în acest volum toate scrierile politice ale lui Rousseau, pe care le-au adnotat bogat și lămuritor.

Fără a concura cu aparatul științific al celor doi filosofi francezi, am elaborat note explicative pe care le-am plasat infrapaginal, semnalându-le cu (*n. ed.*) și numerotându-le autonom pe fiecare pagină. Evident, am păstrat în integralitate notele autorului, însemnându-le cu steluță (*) în text și așezându-le tot în subsolul fiecărei pagini corespundente, cu mențiunea (*n. a.*).

O ultimă precizare referitoare la titlu. Am optat pentru formula literală *Despre contractul social*, în detrimentul celei general-cunoscute, *Contractul social*, judecând istoric: în intimitatea secolului al XVIII-lea, gândirea era mult mai expozitivă, iar „științele politice“ nu erau doar bibliografie universitară, ci ghiduri de guvernare; așa încât pledoaria lui Rousseau este pentru un set de norme de aplicare a contractului social și nu propriu-zis textul unui contract social.

L. P.

**Despre contractul social
sau
Principiile dreptului politic**

*Foederis aequas
Dicamus leges¹
Eneida, XI*

¹ Într-o traducere liberă: *Să propunem un tratat în care condițiile să fie echitabile.* (Vergiliu, *Eneida*, 321). (n. ed.)

AVERTISMENT

Acest scurt tratat este extras dintr-o lucrare mai mare, pe care am alcătuit-o pe vremuri fără să-mi fi cunoscut prea bine puterile și pe care am abandonat-o de mult timp.¹ Dintre părțile care se puteau extrage din ceea ce realizasem, aceasta este cea mai de seamă și, mi s-a părut, cea mai puțin nedemnă de a fi oferită publicului. Restul deja nu mai există.

¹ În 1743, pe când avea 31 de ani, Rousseau își descoperă un interes special pentru teoretizarea politicii. Cu toate acestea nu-și publică reflecțiile decât 19 ani mai târziu, în 1762. *Despre contractul social*, redactat în formă finală pe parcursul a doar doi ani (1759, 1761) nu este decât o parte dintr-un proiect mult mai amplu privitor la *Instituțiile politice*. (n. ed.)

CARTEA ÎNTÂI

Vreau să văd dacă, în materie civilă, poate exista vreo regulă legitimă și precisă de guvernare, luându-i pe oameni așa cum sunt, iar legile așa cum pot să fie.¹ Voi căuta neîncetat să îmbin în această cercetare ceea ce permite dreptul cu ceea ce impune interesul, astfel încât dreptatea și utilitatea să nu fie în opoziție.

Întru în materie, fără să dovedesc însemnătatea subiectului meu. Voi fi întrebat dacă sunt prinț ori legiuitor fiindcă scriu despre Politică? Voi răspunde că nu sunt și tocmai de aceea scriu. Dacă aș fi prinț ori legiuitor, nu mi-aș pierde vremea să vorbesc despre ceea ce ar trebui să se facă, ci aș face sau aș tăcea.

În calitate de cetățean al unui stat liber și membru al suveranității naționale fiind, oricât de slabă ar fi înrăurirea pe care ar putea-o avea glasul meu asupra treburilor publice, dreptul de a vota este suficient pentru a-mi impune datoria de a mă gândi. Și gândind asupra formelor de guvernare, sunt fericit că găsesc mereu noi motive de a iubi guvernarea țării mele!²

¹ Rousseau își declară intențiile explicite de a reflecta asupra principiilor de drept public și nu asupra istoriei politice, diferențiindu-se totuși de Montesquieu care procedase la o analiză a instituțiilor existente (în *Spiritul legilor*) și propunând o judecată asupra instituțiilor așa cum ar trebui să fie. (*n. ed.*)

² Țara la care face trimitere este Geneva, pe atunci (mai exact, din 1584 până în 1815), o republică independentă, aflată într-o „alianță permanentă” cu Confederația Elvețiană. (*n. ed.*)

CAPITOLUL I

Subiectul cărții întâi

Omul s-a născut liber¹, dar este în lanțuri pretutindeni². Unul se socotește stăpânul altora, deși este mai sclav decât ei. Cum s-a petrecut această schimbare? Nu știu. Dar ce poate legitima această schimbare? La o astfel de întrebare cred că voi putea răspunde.

Dacă n-aș avea în vedere decât forța și efectul ei, aș spune: câtă vreme un popor e silit să se supună și se supune, face un lucru bun; îndată, însă, ce poate scutura jugul și-l scutură, face și mai bine – căci, dacă-și redobândește libertatea prin același drept care i-a răpît-o, înseamnă că trebuie să și-o recapete sau că nu trebuia niciodată să i se ia. Dar ordinea socială este un drept consfințit pe care se întemeiază toate celelalte. Totuși, dreptul acesta nu derivă de la natură și, deci, s-a stabilit prin convenții. Urmează, firește, să știm care sunt aceste convenții. Până atunci, însă, sunt dator să argumentez ceea ce am afirmat.

¹ Această expresie articulează o presuposiție teoretică a naturii omului. Libertatea este definită ca independență, existând, fără îndoială, o dependență a omului de natură prin intermediul nevoii, dar nu există niciun fel de umilință în acest lucru. Dimpotrivă, este umilitor pentru o voință să fie supusă altei voințe, această dependență neavând niciun fundament natural. (*n. ed.*)

² Observația realității istorice dovedește că supunerea omului este universală. În tot secolul al XVII-lea, omul trăiește în interiorul unui sistem politic care nu înscrie libertatea în organizarea politică și juridică. În consecință, existența dominantului și a dominatului conduce spre concluzia că dominantul nu este mai liber decât dominatul. (*n. ed.*)